

המקורות, השימושים וההכנסות

לפיחות היו שני סוגי השפעות על החשבונות הלאומיים: השפעות, שהן עניין של שינויים חשבוניים גרידא, והשפעות ממשיות על התנהגותן של יחידות שונות במשק. לפני הפיחות היה השער האפקטיבי לגבי עסקות מטבע חוץ גבוה למעשה, מהשער הרשמי, ואותו חלק של העלאת השער, שבא במקום היטלים או תמיכות, לא היה בגדר שינוי ממש, שיש בו כדי להשפיע על ההתנהגות של יחידות כלכליות, אלא בגדר שינוי חשבונאי בלבד. שינוי חשבונאי זה העלה את ערך היבוא והיצוא ואת משקלם לעומת שאר המקורות והשימושים: גדל משקל היצוא בתוך כלל השימושים ומשקל היבוא לעומת התוצר; כן גדלו מרכיב היבוא בשימושים השונים ומשקל עודף היבוא בכלל המקורות העומדים לרשות המשק.

ההשפעה השנייה של הפיחות מתגלה בשינויים הממשיים בתוצר, בהרכב השימושים ובמחירים. עם הפיחות גברו במשק מגמות האינפלציה מצד הביקוש, שראשיתן עוד בסוף שנת 1960. הביקוש המוגבר מצד עסקים ומשקי בית היה מלווה גם בהרחבת הבנייה הציבורית ובעליית השקעות הסקטור הציבורי, וצירוף גורמים זה הביא בעקבותיו גיאות כללית במשק, שהיתה מלווה הן בגידול רב בתוצר והן בעליית מחירים ובהגדלה ניכרת של היבוא.

מקור חשוב לגיאות זו היו הגדלת התמורה במטבע ישראלי להעברות מחוץ לארץ לפרטים ולמוסדות וכן העלייה בערך נכסי מטבע החוץ שברשותם.

שיעור העלייה של ההכנסה הפנויה הרגילה במשק היה נמוך מאשר ב-1961, והגיע ל-2 אחוזים לגנפ, במונחים ריאליים לעומת 8 אחוזים ב-1961.

גידול ההכנסות והנכסים הנזילים שבידי הציבור, שהיה מלווה גם בציפיות לעליית מחירים בעקבות הפיחות, הביא בעקבותיו עלייה בביקוש לצריכה ולהשקעות. ביצוא נמשכה מגמת הגידול וקצב העלייה אף הוחש במקצת לעומת 1961; גם בצריכה הציבורית חל גידול רב — בייחוד בהוצאות הביטחון, וכן הורחבו במידה ניכרת השקעות הסקטור הציבורי הן בבנייה והן במפעלי פיתוח, שהיה להן משקל רב בין גורמי הגיאות ברמת הפעילות הכללית במשק.

בעקבות עליית הביקוש הכולל הוחש קצב הגידול של התוצר ועוד יותר זה של היבוא. תנאי התעסוקה המלאה ששררו כבר למעשה ברוב תחומי המשק לא איפשרו הרחבה של הייצור במקביל לעליית הביקוש, ולחץ הביקוש מצא לו ביטוי בעליית המחירים שהגיעה לשיעור רב מזה המתחייב מהפיחות.

התוצר הלאומי הריאלי גדל ב-11 עד 12 אחוזים, שיעור גבוה מאשר בכל השנים האחרונות. בשנים 1956 עד 1961 עמד שיעור הגידול הממוצע על 9 אחוזים, ובאף אחת מהן לא עלה על 11 אחוזים.

היקף היבוא גדל ב-12 עד 13 אחוזים. למעשה היה הגידול במרבית הסעיפים רב הרבה יותר, אלא שירידה ניכרת חלה ביבוא אניות, סעיף שהיה לו משקל רב ביבוא של 1961. בניכוי יבוא האניות והמטוסים מגיע גידול היבוא ל-20 אחוזים, בערך, לעומת 17.5 אחוזים ב-1961. הגידול הרב בתוצר, בצריכה ובהשקעות, היה מלווה בעלייה ממוצעת של 12 עד 13 אחוזים

לוח ב' 1
המקורות במזק והשימושים בהם, 1958 עד 1962

אחוז העלייה או הירידה (-)				מיליוני ל"י					
1962	1961	1960	1959	1962	1961	1960	1959	1958	
מחירים שוטפים									
המקורות									
20.0	18.6	11.7	14.8	6,464	5,388	4,543	4,066	3,542	התוצר הלאומי הגולמי
76.8	20.9	13.7	6.0	2,664	1,507	1,246	1,096	1,034	היבוא *
32.4	19.1	12.1	12.8	9,128	6,895	5,789	5,162	4,576	סך כל המקורות
השימושים									
20.9	17.1	11.9	12.3	4,401	3,639	3,107	2,777	2,473	הצריכה הפרטית
34.0	17.5	13.4	11.5	1,348	1,006	856	755	677	הצריכה הציבורית
31.4	26.3	6.0	10.9	1,963	1,494	1,183	1,116	1,006	ההשקעה הגולמית **
87.3	17.6	25.1	22.4	1,416	756	643	514	420	היצוא *
מחירי 1958									
המקורות									
11.8	9.9	8.4	11.2	5,248	4,692	4,269	3,937	3,542	התוצר הלאומי הגולמי
12.3	20.3	13.3	8.8	1,723	1,534	1,275	1,125	1,034	היבוא *
12.0	12.3	9.5	10.6	6,971	6,226	5,544	5,062	4,576	סך כל המקורות

ה שי מו ש י ם

11.1	10.3	8.5	9.6	3,603	3,243	2,940	2,710	2,473	הצריכה הפרטית
11.1	10.3	10.0	3.8	948	853	773	703	677	הצריכה הציבורית
10.5	16.6	3.0	8.9	1,454	1,316	1,129	1,096	1,006	ההשקעה הגולמית **
18.7	16.0	26.9	31.6	966	814	702	553	420	היצוא *

מדדי מחירים

ה מ ק ו ר ו ת

7.3	7.9	3.0	3.3	123.2	114.8	106.4	103.3	100.0	התוצר הלאומי הגולמי
***57.4	0.5	0.3	-2.6	154.6	98.2	97.7	97.4	100.0	היבוא *
18.2	6.0	2.4	2.0	130.9	110.7	104.4	102.0	100.0	סך כל המקורות

ה שי מו ש י ם

8.8	6.1	3.1	2.5	122.1	112.2	105.7	102.5	100.0	הצריכה הפרטית
20.6	6.5	3.1	7.4	142.2	117.9	110.7	107.4	100.0	הצריכה הציבורית
18.9	8.3	2.9	1.8	135.0	113.5	104.8	101.8	100.0	ההשקעה הגולמית
***57.8	1.4	-1.4	-7.1	146.6	92.9	91.6	92.9	100.0	היצוא *

* לפי שער החליפין הרשמי. היבוא בתוספת המסים על היבוא והיצוא בתמיכות ליצוא בשנים 1981 ו-1982 מובאים בלוח ב'2. היבוא כולל תשלומים לנורמי ייצור בחוץ-לארץ; והיצוא כולל תקבולים של נורמי ייצור מחוץ-לארץ.

** לרבות השקעה במלאי.

*** ירידה של 2 אחוזים במחיר היבוא, כ"ף ועלייה של 60 אחוזים בשער החליפין הממוצע, ירידה של אחוז אחד ביצוא פו"ב ועלייה של 58 אחוזים בשער החליפין הממוצע.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במחירי השימושים המקומיים. עלייה של 20 אחוזים, בקירוב, חלה במחירי ההשקעות ובמחירי הצריכה הציבורית. העלייה במחירי הצריכה הפרטית היתה נמוכה יותר, והגיעה ל-9 אחוזים.¹ מחירי היבוא והיצוא במטבע חוץ ירדו באחוז אחד עד שניים. שער החליפין הרשמי הועלה בפברואר ב-67 אחוזים, והיתה בכך העלאה של 60 אחוזים בשער הרשמי הממוצע ב-1962. בלירות ישראליות, חלה איפוא במחירי היבוא והיצוא ב-1962 עלייה של 57 עד 58 אחוזים בממוצע, לפי השער הרשמי.

מחירי התוצר עלו ב-7 עד 8 אחוזים והם מסבירים יותר ממחציתה של עליית מחירי השימושים המקומיים.

אולם בשל מערכת התמיכות וההיטלים לא שיקף שער החליפין הרשמי ב-1961 את המחירים הממשיים בתחום היבוא והיצוא. חישוב המבוסס על שינויי המחירים האפקטיביים (ראה לוח ב-2) מלמד כי שיעורי העלייה היו נמוכים יותר. למעשה עלה מחיר היבוא כמעט ב-40 אחוזים, בממוצע, ומחיר היצוא — ב-35 אחוזים.² במשקל המסים על היבוא, בניכוי התמיכות ליצוא, בתוך התוצר הלאומי נמשכה העלייה ב-1962. עליית מחירי התוצר על יסוד השערים האפקטיביים נמוכה במקצת מהעלייה על-יסוד השער הרשמי, אולם נמצאת גם היא בתחום שבין 7 ל-8 אחוזים.

השכר לעובד עלה ב-1962 ב-13 אחוזים. התפוקה הממוצעת לעובד גדלה ב-5 עד 6 אחוזים במונחים ריאליים, והוצאות השכר הנומינליות ליחידת תפוקה עלו איפוא ב-7 אחוזים, בערך. עליית השכר נעוצה בחלקה בהסדר תוספת היוקר, ובחלקה היא תוצאה של פעולת כוחות השוק המשקפים את יחסי ההיצע והביקוש, ואין לראות בה איפוא גורם עצמאי לעליית המחירים.

לממדי העלייה במחירי המוצרים השונים היה קשר מועט בלבד למשקלו של מרכיב היבוא בהם, ושיעור העלייה הגבוה ביותר חל לאו דווקא באותם המוצרים שבהם היה להשפעת הפיחות משקל מכריע; דוגמאות בולטות לכך הם העלייה במחירי הדירות ובמחירי השירותים, שמרכיב היבוא בהם נמוך יחסית. התפתחות זו מעידה על כך שהגורם לעליית המחירים נעוץ, למעשה, בצד הביקוש, ולא בעליית מחירי היבוא. שיעור העלייה הממוצע במחירי התוצר כולל בתוכו עליות מחירים של מוצרים, שהפיחות חייב התייקרות רבה בהם בעוד שבפועל היתה התייקרות מועטת יותר — דבר שמשמעו ירידה של מחירי התוצר או, במלים אחרות, ספיגה של עליית ההוצאות על חשבון הרווחים או השכר — או על ידי תמיכות או ויתור על מסים מצד הממשלה. לעומת זאת, יש מוצרים אשר כתוצאה מלחץ הביקוש עלו מחיריהם בשיעור גבוה מזה המתחייב מהפיחות. סייעו להתפתחויות אלה הסדרים שונים עם יצרנים ויבואנים אשר באמצעותם נעשה נסיון לבלום את עליית המחירים. אולם בהעדר ריסון מוניטארי לא היה בהסדרים אלה כדי למנוע עלייה ברמת המחירים הכללית — הם האטו אמנם את עליית מחיריהם של המוצרים, שנכללו במסגרת הסדרים אלה ואשר הפיחות היה מיועד דווקא ליקר אותם, אך עם זאת כיוונו את לחץ הביקוש אל מחיריהם של מוצרים אחרים.

עלייה של 40 אחוזים במחירו האפקטיבי של היבוא לעומת עלייה של 7 עד 8 אחוזים במחירי התוצר משמעה עלייה יחסית של 30 אחוזים, בערך, במחירי היבוא.

למרות העלייה בשיעור ניכר זה לא חלה כנראה כל החלפת יבוא, ומרכיב היבוא בשימושים השונים גדל. העדר תהליך של החלפת יבוא על אף התייקרות היבוא יש ליחסו כנראה לכך שחלק

¹ אלה הם מחירים נגזרים המביאים בחשבון שינויים במשקל המרכיבים השונים ולכן הם נמוכים, בדרך כלל, מממדי המחירים הרגילים המובאים בפרק המחירים והמבוססים על משקלים קבועים בשנת בסיס מסוימת.

² גם אלה הם מחירים נגזרים, והם שונים איפוא מהעלייה בשער האפקטיבי על-יסוד משקלים קבועים. הן היבוא והן היצוא כוללים כאן את היבוא לשם יצוא, שלגביו השער למעשה אינו מוגדר. הפיחות האפקטיבי לגבי היבוא לשם יצוא היה בשיעור המקסימלי של 67 אחוזים. הפיחות האפקטיבי בניכוי היבוא לשם יצוא הוא לכן נמוך יותר הן לגבי היבוא לשימוש מקומי והן לגבי הערך המוסף ביצוא.

המקורות והשימושים, לפי השער הרשמי
ולפי השער האפקטיבי, 1961 ו-1962

אחוז העלייה		מיליוני ל"י			
במחיר	בכמות	במחירים שוטפים 1962	במחיר 1961 1962	1961	
7.5	11.6	6,464	6,014	5,388	התוצר הלאומי הגולמי
57.4	12.3	2,664	1,692	1,507	היבוא לפי שער החליפין הרשמי
18.5	11.8	9,128	7,706	6,895	סך כל המקורות
השימושים					
8.9	11.1	4,401	4,041	3,639	הצריכה הפרטית
20.6	11.1	1,348	1,118	1,006	הצריכה הציבורית
19.0	10.4	1,963	1,650	1,494	ההשקעה הגולמית *
57.9	18.7	1,416	897	756	היצוא לפי שער החליפין הרשמי
39.8	12.3	3,038	2,173	1,935	היבוא, לרבות המסים
34.8	18.7	1,446	1,073	904	היצוא, לרבות התמיכות
					התוצר הלאומי הגולמי, בניכוי
					המסים על היבוא ובתוספת
7.2	11.8	6,120	5,709	5,108	התמיכות ליצוא

* לרבות השקעה במלאי.

** על יסוד ההנחה ששיעור המסים על היבוא ושיעור התמיכות ליצוא נשארים קבועים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

גדול מהיבוא אינו רגיש לשינוי מחירים, לפחות בטווח הקצר, שכן שינויים בהיקפו ייתכנו רק במסגרת שינויים בהרכב הענפים במשק.

אמנם, הנתונים מצביעים על אפשרות של צבירת מלאי של מוצרי יבוא ב-1961 והקטנת מלאי ב-1962, אשר איפשרה אי-הגדלה של היבוא במשך חדשים אחדים בסוף השנה.

1. ההכנסות

התופעה הבולטת ביותר בתחום ההכנסות ב-1962 היא כי 36 אחוזים מכלל תוספת ההכנסה הכספית הפנויה מקורם בהעברות מחוץ לארץ, ושני שלישים בלבד — בהכנסה מפעילות כלכלית. ב-1961 היוו ההעברות מחוץ לארץ 7 אחוזים בלבד מתוספת ההכנסה הפנויה. ההכנסה הלאומית עלתה ב-1962, כב-1961, ב-18 עד 19 אחוזים. חישוב ההכנסה הלאומית מבוסס על ניכוי הבלאי במשק במחירי חידוש. כתוצאה מהעלייה הרבה במחירי ההשקעות ב-1962 עלה היקף הבלאי התחשיבי ב-43 אחוזים, במחירים שוטפים, לעומת 1961, וכך נוצר הפרש של שני אחוזים בין שיעור העלייה בערך התוצר הלאומי הגולמי לשיעור העלייה בערך התוצר הלאומי הנקי.

ההכנסה הלאומית וההכנסה הפרטית הפנויה, 1960 עד 1962

אחוז העלייה		מיליוני ל"י			
1962	1961	1962	1961	1960	
18.4	18.4	4,835	4,084	3,448	ההכנסה הלאומית *
22.3	14.5	203	166	145	העברות הסקטור הציבורי, נטו **
18.5	18.3	5,038	4,250	3,593	ההכנסה הפרטית ממקורות פנימיים
37.0	20.8	693	506	419	בניכוי : המסים הישירים ***
					ההכנסה הפרטית הפנויה
16.1	18.0	4,345	3,744	3,174	ממקורות פנימיים
93.0	13.4	718	372	328	ההעברות מחוץ-לארץ
23.0	17.5	5,063	4,116	3,502	סך כל ההכנסה הפנויה

המשקל בכלל העלייה

					העלייה לעומת השנה הקודמת
79	104	751	636		ההכנסה הלאומית
4	3	37	21		העברות הסקטור הציבורי נטו
83	107	788	657		ההכנסה הפרטית ממקורות פנימיים
20	14	187	87		בניכוי : המסים הישירים
63	93	601	570		ההכנסה הפרטית הפנויה ממקורות פנימיים
37	7	346	44		ההעברות מחוץ-לארץ
100	100	947	614		סך כל ההכנסה הפנויה

* להוציא תשלומי ריבית של הסקטור הציבורי.

** לרבות תשלומי ריבית של הסקטור הציבורי, בניכוי תקבולי הריבית שלו והכנסותיו מרכוש.

*** מס הכנסה, מילווה קליטה, חיסכון חובה וביטוח לאומי.

אף על פי שבשתי השנים, 1961 ו-1962, עלתה ההכנסה הלאומית בשיעור שווה, הרי ב-1962 הוכפל כמעט שיעור הגידול של המסים הישירים, הן כתוצאה מעלייה בגביות מס ההכנסה והן כתוצאה מהנהגת מילווה קליטה וחסכון חובה. למרות גידול האוכלוסיה בשיעור רב יותר ועליית המחירים המואצת היה איפוא שיעור העלייה בהכנסה הפנויה ממקורות פנים נמוך ב-1962 מאשר ב-1961 — עלייה של 2 אחוזים בהכנסה הריאלית הפנויה, לנפש, לעומת 8 אחוזים ב-1961. שיעור העלייה היה שווה הן בהכנסות משכר והן בשאר ההכנסות.

אולם נראה שבחישובי הבלאי על ידי המפעלים לא תמיד הובאה בחשבון עליית המחירים במלוא ממדיה, וההפרשות לבלאי לא הגיעו להיקף הנדרש על-יסוד מחירי החדודש. מקורות שונים מצביעים על כך שהיקף אומדן-החסר בחישובי הבלאי של המפעלים עולה על 100 מיליון ל"י. מתוך כך נוצרו רווחים מדומים באותו ההיקף וההכנסה לפי חשבוניות העסקים היתה גבוהה ב-3 אחוזים מההכנסה הכלכלית האמיתית.

שליש מתוספת ההכנסה הכוללת במשק מקורו, כאמור, בהעברות מחוץ לארץ. העברות אלה

הסתכמו ביותר מ-700 מיליון ל"י, שהן 16.5 אחוזים מכלל ההכנסה הפרטית הפנויה ממקורות פנימיים; ובעוד שההכנסה הפנויה ממקורות פנים עלתה ב-16 אחוזים לעומת עלייה של 18 אחוזים בשנת 1961, הגיע גידול ההכנסה הפנויה הכוללת ל-23 אחוזים לעומת 17.5 אחוזים ב-1961. הפיחות חולל איפוא שינוי בחלוקת ההכנסות במשק.

בעת ובעונה אחת עם השינוי בחלוקת ההכנסות חל שינוי ניכר גם בחלוקת הנכסים במשק. ערך הפיקדונות במטבע החוץ גדל עם הפיחות ב-200 מיליון ל"י; כן נוצרו רווחי הון גם בנכסים שערכם צמוד למטבע חוץ, ובעיקר בניירות ערך מסוגים שונים.

כנגד זאת, גדלו עם הפיחות חובותיהם של בעלי מילונות צמודים, ובכללם חוגים רחבים של בעלי משכנתאות צמודות. אף במקרה שלווים אלה המירו את הלוואותיהם בהלוואות קצרות מועד ובלתי צמודות, הם נאלצו להגדיל את תשלומי הפרעון השוטפים שלהם. קשה להעריך את השפעתו הכוללת של הפיחות על חלוקת הנכסים במשק, אולם דומה שיש מידה רבה של זהות בין השכבות שנהנו מהגדלת התמורה להעברות מחוץ לארץ לאלה שזכו לרווחי הון, כלומר, השינוי בחלוקת הנכסים עוד הגביר את המגמה שהשתקפה בשינוי חלוקת ההכנסה לטובת מעבירי המטבע.

2. השימושים

(א) הצריכה הפרטית

הצריכה הפרטית גדלה ב-1962 ב-11 אחוזים במונחים ריאליים, שהם 6.5 אחוזים לנפש. מחירי הצריכה עלו ב-9 אחוזים.

ההוצאות לצריכה עלו ב-21 אחוזים והסתכמו ב-4,400 מיליון ל"י — קצת למעלה מכלל ההכנסה הפנויה ממקורות פנימיים. הגידול בהכנסות הרגילות ממקורות פנימיים הגיע ל-16 אחוזים. אין להניח שההוצאה לצריכה ממקורות אלה עלתה בשיעור רב הרבה יותר. תוספת הצריכה מומנה, וודאי, בעיקר בעזרת העברות מחוץ לארץ, וכן מתוך חסכונות קודמים ומתוך רווחים מדומים שמקורם באומדן-חסר של הבלאי.

גם בהרכב הצריכה הפרטית חלו שינויים לעומת 1961: בעוד שחלקו של היבוא בצריכה עלה ב-15 אחוזים, עלה חלקו של התוצר ב-10 אחוזים, וחלה איפוא עלייה קלה במרכיב היבוא הכולל. עלייה בולטת חלה ביבוא נכסי צריכה מוגמרים ושירותים אשר הגיעה ל-30 אחוזים. בעיקר גדל היבוא של נכסי צריכה בני קיימא וכלי בית שונים, וכן הוצאות תיירות בחוץ לארץ. אולם חלקם של מוצרי היבוא המוגמרים בכלל הצריכה עדיין קטן; הוא עמד על 3.5 אחוזים ב-1962 לעומת 3 אחוזים ב-1961.

בסך-הכל נטלה הצריכה הפרטית 44 אחוזים מתוספת היבוא וכמחצית מהתוספת לתוצר. הגידול בצריכה גרר אחריה הרחבה רבה במיוחד בענפי בעלי החיים והירקות בחקלאות, בענפי הטכסטיל וההלבשה, העץ והנגרות, הגומי והפלסטיקה בתעשייה, וכן במסחר ובשירותים.

(ב) הצריכה הציבורית

גם בצריכה הציבורית חל גידול רב יותר בחלקו של היבוא — ובעיקר ביבוא המוצרים המוגמרים — מאשר בחלקו של התוצר, וגם כאן עלה איפוא מרכיב היבוא. הסיבה לכך היא הגדלת היקף היבוא של מערכת הביטחון.

הצריכה הציבורית נטלה 22 אחוזים מתוספת היבוא ו-9 אחוזים מתוספת התוצר. הייצור המיועד לצריכה ציבורית יש לו משקל מצומצם בכל ענפי המשק, להוציא, כמובן, את שירותי הממשלה, והגדלת הצריכה הציבורית לא היה בה משום דחיפה מיוחדת להרחבת התפוקה בענף זה או אחר.

(ג) היצוא

היקף היצוא גדל ב־1962 ב־19 אחוזים. בגלל ירידת מחירי ההדרים ומחירי מספר מוצרים ושירותים אחרים עלו תקבולי מטבע החוץ מהיצוא בשיעור נמוך מזה במקצת — 17 אחוזים. גם ביצוא ניכר מעבר למוצרים שמרכיב היבוא בהם גבוה יחסית, ומרכיב היבוא הכולל עלה. לצורך הגדלת היצוא ב־19 אחוזים נדרשה הגדלת יבוא חומרי הגלם ב־23 אחוזים, ולכן גדל הערך המוסף ב־17 אחוזים בלבד.

מרכיב היבוא הגבוה ביצוא הוא גורם חשוב לעלית היקף היבוא — 37 אחוזים מתוספת היבוא ב־1962 היו מיועדים לייצור לשם יצוא. בתוספת התוצר הגיע חלקו של היצוא ל־17 אחוזים בלבד. עם זאת היה היצוא גורם חשוב בהרחבת התפוקה בענפי הטכסטיל וההלבושה, העץ והנגרות, הנייר וההדפסה, הגומי והפלסטיקה, היהלומים ושירותי הספנות והתעופה.

(ד) ההשקעות

כלל ההשקעות גדלו ב־10 עד 11 אחוזים. שיעור זה מורכב מעלייה של 15 אחוזים בהשקעות במבנים ובעבודות עפר, מירידה של 3 אחוזים בהשקעות בתפוקה חקלאית, מעלייה של 22 אחוזים בהשקעות בציד ומירידה של שני שלישים ברכישת אניות ומטוסים. עם הירידה ביבוא האניות והמטוסים חלה ירידה בהשקעה הכוללת בציד מיבוא, ומרכיב היבוא בהשקעות פחת. כשאנו מוציאים מן החשבון את ההשקעה באניות ומטוסים, נשאר מרכיב היבוא בהשקעות כמעט ללא שינוי.

ההשקעות בבנייה התרכזו בעיקרן בבנייה למגורים, שהיקפה עלה ביותר מ־20 אחוזים. בעיקר הורחבה הבנייה הצבורית לעולים — 30 אחוזים בקירוב; בבנייה הפרטית היה שיעור הגידול נמוך יותר — 13.5 אחוזים. בשני סוגי הבנייה למגורים גם יחד גבוה שיעור הגידול מאשר בכל השנים האחרונות. הרחבת ההשקעות בתעשייה ובבנייה הביאה להרחבות בענפי הזכוכית, הקרמיקה והמלט, ומוצרי המתכת.

כן גדלו ההשקעות במכונות, וחל גידול בתפוקת ענף ייצור ותקון כלי הובלה.

3. המקורות

(א) התוצר והתפוקה

התוצר הלאומי הגולמי גדל ב־1962 ב־11 עד 12 אחוזים. העלייה בתפוקה הגולמית היתה גדולה מזו במקצת והגיעה, כנראה, ל־12 עד 13 אחוזים.

מספר המועסקים גדל ב־5.7 אחוזים, והתוצר לעובד עלה איפוא ב־5 עד 6 אחוזים. מלאי ההון היצרני במשק גדל ב־11 עד 12 אחוזים, ופריון הייצור עלה איפוא ב־3 עד 4 אחוזים.

שיעור הגידול הרב ביותר חל בענף התחבורה, בו הורחבה התפוקה ביותר מ־17 אחוזים בגלל עליית תפוקת שירותי הספנות והתעופה והרחבה ניכרת בתפוקת הרכבת. שני מבחינת שיעור הגידול הוא ענף הבנייה שבו חלה הרחבה בעקבות הרחבת ההשקעות הן בבנייה למגורים והן בעבודות עפר. בתעשייה גדלה התפוקה ב־14 אחוזים, והעלייה הקיפה את מרבית ענפי המשנה. גידול רב במיוחד חל באותם ענפי־משנה שהושפעו על־ידי הגיאות בענף הבנייה, כגון ענף העץ והנגרות, המינרלים האל־מתכתיים והמתכת. גידול רב חל גם בתפוקת היהלומים וכן בתפוקת מוצרי הגומי והפלסטיקה שבה יש משקל רב לצריכה הפרטית. שיעור

גידול התפוקה ומספר המועסקים, לפי הענף, 1962

(אחוזים)

מספר המועסקים	התפוקה הגולמית	
1.5	7	החקלאות
9.5	14	התעשייה
9.9	15	הבנייה
4.6	17	התחבורה

עלייה נמוך יחסית חל בתפוקת החקלאות. גרמה לכך בעיקר הירידה בתפוקת מוצרי הביניים, לאחר גידולה הרב בשנה הקודמת — תמורות המשקפות שינויים בתנאי מזג האוויר. בכל הענפים היה גידול התפוקה רב מהעלייה במספר המועסקים, והתפוקה לעובד עלתה.

(ב) היבוא

היקף היבוא עלה ב־1962 ב־12.3 אחוזים. יבוא חומרי הגלם עלה ב־13.4 אחוזים, יבוא נכסי הצריכה המוגמרים — ב־30 אחוזים, ויבוא הסקטור הציבורי — ב־23 אחוזים; יבוא נכסי ההשקעה פחת. במחירי 1958 עלה מרכיב היבוא בכל השימושים פרט להשקעות, שבהן נעוצה הירידה בצמצום יבוא האניות והמטוסים.

הגדלת מרכיב היבוא היא מגמה הקיימת למעשה מאז 1957. בין 1958 ל־1962 עלה היבוא בשני שלישים, בעוד שהתוצר לא גדל אלא ב־50 אחוזים. גידול היבוא בשיעור גבוה מזה של התפוקה מקורו בשינוי הרכב הביקוש והתפוקה במשק — בהגדלת משקלם של מוצרים וענפים שמרכיב היבוא בהם גבוה. במרכיבי היבוא הטכניים בכל ענף בפני עצמו לא חל כמעט שינוי.

בין 1958 ל־1962 גדל היקף היבוא ב־690 מיליון ל"י, במחירי 1958. גידול היקף השימושים במשק בלא שינוי הרכבם היה בו כדי להסביר 78 אחוזים מגידול היבוא. שינוי בהרכב השימושים יש בו כדי הסבר 25 אחוזים נוספים. עליסוד שני גורמים אלה יחד מתחייב גידול היבוא בסכום העולה ב־3 אחוזים על היבוא בפועל בתקופה זו. (ראה לוח ב' 7 ודיאגרמה ב' 1). ההפרש, המסתכם בפחות מ־15 מיליון דולרים במשך תקופה בת 4 שנים, הוא למעשה סכום מבוטל, ויש בו כדי ללמד שמרכיבי היבוא הטכניים נשארו, בדרך כלל, ללא שינוי.

את השינוי בהרכב השימושים הסופיים ניתן ליחס לשלושה גורמים: (א) עלייה במשקל היצוא לעומת ירידה במשקל השימושים האחרים; כיוון שביצוא גבוה מרכיב היבוא, מתחייב מכך גידול רב יותר ביבוא מאשר מגידול מקביל בשימושים האחרים; בכך יש כדי להסביר כ־8 אחוזים מגידול היבוא בין 1958 ל־1962. (ב) מעבר ממוצרים, שמקורם בתפוקה מקומית, למוצרי יבוא, בכל אחד מהשימושים; בכך יש כדי להסביר 7 אחוזים מגידול היבוא. (ג) עלייה במשקלם של מוצרים בעלי מרכיב יבוא גבוה, בתוך הביקוש למוצרים מהתפוקה המקומית — תהליך זה חל בצריכה הפרטית, בהשקעות וביצוא, והוא מסביר 10 אחוזים מהגידול ביבוא.

למעשה כלולים באותו חלק מגידול היבוא שאין לו הסבר — בצד החלפת היבוא גם תנודות במלאי וטעויות מדידה ולכן קשה ליחס לתנודות השנתיות בסעיף זה משמעות מיוחדת. עם זאת יתכן, שהגידול ב־1961 והירידה ב־1962 יש בהם משום חיווק להשערה שב־1961 חלה צבירת מלאי של מוצרי יבוא, ובחודשים האחרונים של השנה חלה ירידה במלאי זה.

התוצר והיבוא, לפי הייעוד, 1958 עד 1962

(מיליוני ל"י)

מחירי 1958					
השנה	הצריכה הפרטית	הצריכה הצבורית	ההשקעה הגולמית *	היצוא	סך הכל **
1958	70	138	190	—	398
1959	66	154	182	—	403
1960	77	156	249	—	482
1961	98	185	277	—	560
1962	127	227	264	—	618
1958	325	33	111	167	636
1959	355	35	113	220	722
1960	384	39	112	258	793
1961	459	55	134	326	974
1962	513	56	140	395	1,105
1958	395	171	301	167	1,034
1959	421	189	295	220	1,125
1960	461	195	361	258	1,275
1961	557	240	411	326	1,534
1962	640	283	404	396	1,723
1958	2,079	506	704	253	3,542
1959	2,290	514	800	333	3,937
1960	2,479	578	768	444	4,269
1961	2,686	613	905	488	4,692
1962	2,963	665	1,050	570	5,248
1958	2,474	677	1,006	420	4,576
1959	2,711	703	1,096	553	5,062
1960	2,940	773	1,129	702	5,544
1961	3,243	853	1,316	814	6,226
1962	3,603	948	1,454	966	6,971

* לרבות השקעה במלאי.

** ההפרשים במיכוס נובעים מעיגול מספרים.

מרכיבי היבוא בשימושים הסופיים, 1958 עד 1962

(אחוזים)

מחירי 1958					
השנה	הפרטית הצריכה	הציבורית הצריכה	ההשקעה הגולמית	היצוא	סך הכל
1958	16.0	25.3	29.9	39.8	22.6
1959	15.5	26.9	26.9	39.8	22.2
1960	15.7	25.2	32.0	36.8	23.0
1961	17.2	28.1	31.2	40.0	24.6
1962	17.8	29.9	27.8	41.0	24.7
מרכיב היבוא					
1958	13.5	6.1	13.6	39.8	15.2
1959	13.4	6.4	12.4	39.8	15.5
1960	13.4	6.3	12.7	36.8	15.7
1961	14.6	8.2	12.9	40.0	17.2
1962	14.8	7.8	11.8	41.0	17.4
מרכיב מוצרי היבוא הסופיים					
1958	2.8	20.4	18.9	—	8.7
1959	2.4	21.9	16.6	—	8.0
1960	2.6	20.2	22.1	—	8.7
1961	3.0	21.7	21.0	—	9.0
1962	3.5	23.9	18.2	—	8.9

* התוצר הלאומי בצירוף חומרי הגלם מיבוא.

ניתוח היבוא מאז 1958 מבליט שתי תופעות חשובות ; ראשית צורכי היבוא של המשק עולים בהתמדה ובקצב מהיר מזה של התוצר והשימושים. היבוא גדל לא רק בגלל עליית היקף הפעילות במשק, אלא גם בגלל שינויי הרכב בה. מתוך הגידול בביקוש הסופי ומהשינויים בהרכבו בין 1958 ל-1962 נתחייבה עלייה של 48 אחוזים בתוצר ועלייה של 65 אחוזים ביבוא. שנית, עליית היבוא בפועל שווה למתחייב מתוך הביקוש הסופי הנתון. במלים אחרות, מאז 1958 לא חלה כל החלפת יבוא בענפי הייצור.

לוח ב' 7

השינויים ביבוא הנובעים משינויים בהיקף השימושים ובהרכבם, 1959 עד 1962
(מיליוני ל"י)

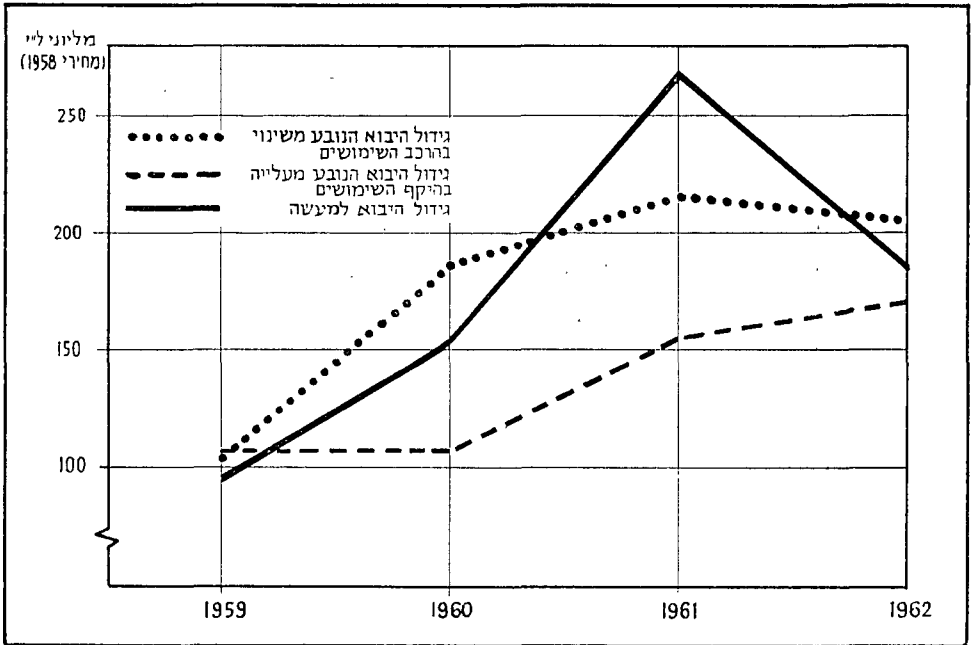
מחירי 1958					
באחוזים מכלל גידול היבוא	סך הכל 1959 עד 1962	1962	1961	1960	1959
גידול היבוא הנובע מ-					
עלייה בהיקף השימושים	541	170	153	109	109
שינוי הרכב השימושים במשק	58	11	17	15	15
עלייה במשקל מוצרי יבוא					
בתוך כל אחד מהשימושים	47	7	13	52	-25
שינוי הרכב הביקוש					
בתוך כל אחד מהשימושים	67	18	31	11	7
סך כל הגידול הנובע					
משינויים בשימושים	713	206	214	187	106
יבוא שאינו מוסבר					
על-ידי השימושים	-24	-17	45	-37	-15
סך כל היבוא בפועל	689	189	259	150	91

העדר תהליך של החלפת יבוא ועליית מרכיב היבוא בשימושים היו בבחינת התפתחות טבעית עד לפיחות, נוכח הירידה המתמדת, שחלה בשנים האחרונות, במחירו היחסי של היבוא. למרות העלאת שיעורי ההטלים מדי פעם בפעם פיגר מחיר זה במידה ניכרת אחרי עליית מחירי התוצר. (ראה לוח ב' 9 ודיאגרמה ב' 2). התפתחות כזו אינה עשויה, כמובן, לעודד החלפת יבוא, לא על-ידי שינויים בהרכב השימושים ולא על-ידי שינוי בהרכב התפוקה.

המגמה של גידול צורכי היבוא לא רק בהיקפם המוחלט, אלא גם לעומת היקף התוצר, ניכרה גם ב-1962, אם כי תוך האטה לעומת 1961, מתבקשת כאן איפוא השאלה מדוע לא חולל ייקורו הרב של היבוא ב-1962 תהליך של החלפת יבוא. את התשובה לשאלה זו יש למצוא בראש וראשונה בהרכב היבוא. ביבוא המוצרים המוגמרים

דיאגרמה ב'1

גידול היבוא בפועל והגידול הנובע משינויים בהיקף השימושים ובהרכבם,
1959 עד 1962

לוח ב'8

גידול היבוא הנובע משינוי בהרכב כל אחד מהשימושים
בפני עצמו, 1958 עד 1952
(אחוזים)

הגידול ביבוא		השימוש
חומרי הגלם	המוצרים המוגמרים	
34	25	הצריכה הפרטית
—	34	הצריכה הציבורית
29	-12	ההשקעות
4	—	היצוא
67	47	סך הכל

לוח ב' 9

השינויים במחירי היבוא לעומת מחירי התוצר, 1955 עד 1962

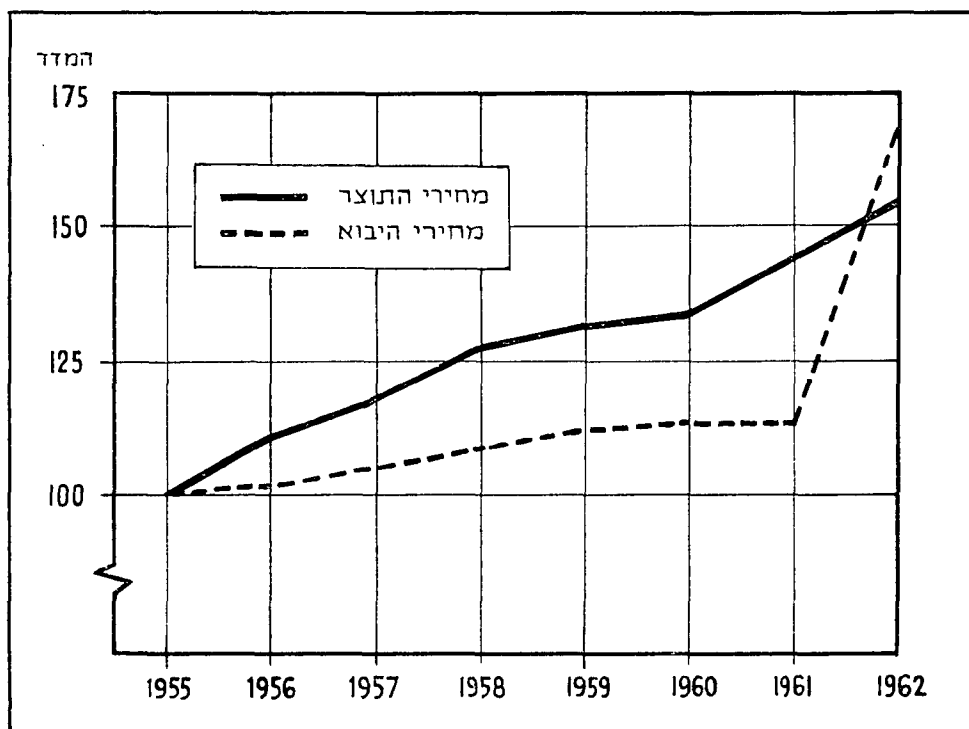
(100 = 1955)

מדד מחירו היחסי של היבוא	מדד מחירי התוצר	מדד מחירי היבוא במסבע מקומי *	
97.6	110.3	107.6	1956
99.3	118.1	117.3	1957
94.3	126.2	119.0	1958
85.2	130.4	111.1	1959
84.8	134.3	113.9	1960
79.0	144.9	114.5	1961
105.8	155.5	164.5	1962

* כולל שינויים במחירי סי"ף, בשער החליפין הרשמי ובשיעורי ההיטלים.

דיאגרמה ב' 2

מדדי מחירי היבוא * והתוצר, 1955 עד 1962

* על יסוד אומדנים ארעיים.

מרכיבי היבוא לפי השימושים הסופיים, 1962

מחירי 1958					מחירים שוטפים *				
הצריכה הפרטית	הצריכה הצבורית	ההשקעה הגולמית	היצוא	סך הכל	הצריכה הפרטית	הצריכה הצבורית	ההשקעה הגולמית **	היצוא	סך הכל
מיליוני ל"י									
127	227	264	—	618	197	351	408	—	956
513	56	140	396	1,105	793	87	216	612	1,708
640	283	404	396	1,723	990	438	624	612	2,664
2,963	665	1,050	570	5,248	3,411	910	1,339	804	6,464
3,603	948	1,454	966	6,971	4,401	1,348	1,963	1,416	9,128
אחוזים									
17.8	29.9	27.8	41.0	24.7	22.5	32.5	31.8	43.2	29.2
14.8	7.8	11.8	41.0	17.4	18.9	8.7	13.9	43.2	20.9
3.5	23.9	18.2	—	8.9	4.5	26.0	20.8	—	10.5

* בהעדר נתונים מדויקים מכוסם החישוב על ההנחה שהשינויים במחירי היבוא במטבע חוץ במשך התקופה (ירידה של 4 אחוזים) התחלקו בכל היעודים בשווה.
 ** לרכות השקעה במלאי.
 *** ראה הערה ללוח ב' 6.

ניתן להבחין בשתי חטיבות — האחת, שאינה רגישה כלל לשינוי מחירים, לפחות בטווח קצר, כוללת את היבוא לצורכי ביטחון וחלק מיבוא נכסי ההשקעה, כגון אניות ומטוסים וציוד מסוגים שאינם מיוצרים בארץ. אולם דווקא בחלק זה של היבוא הגיעה ההתייכרות בעקבות הפיחות לשיעור הגבוה ביותר — 67 אחוזים — שכן הוא היה פטור מהיטלים קודם לכן. בשאר המוצרים המוגמרים — ובעיקר נכסי צריכה שהביקוש להם גמיש, כפי שיש להנחת, היה שיעור ההתייכרות נמוך יותר והגיע ל־20 עד 25 אחוזים. נוכח עליית המחירים המקומיים יש בכך התייכרות יחסית של 10 עד 15 אחוזים בלבד.

שיעור עליית מחירים זו יש בו ודאי הטיה כלפי מעלה, שכן לפני הפיחות שולמו עבור חלק מסחורות היבוא — ובעיקר נסיעות חוץ — מחירים גבוהים יותר מהשער הרשמי. גורם שהיווה משקל שכנגד להתייכרות היבוא הוא תהליך עליית ההכנסות, אשר קיזזו את הגטיה לירידת הביקוש ליבוא, הנעוצה בהתייכרות.

הביקוש לחומרי גלם הוא בלתי גמיש מטבעו בזמן הקצר, כיוון שכל החלפה של חומרי גלם ומוצרים בלתי מוגמרים קשורה בפיתוח ענפים חדשים. הביקוש לחומרי גלם שאי־אפשר לייצרם בארץ יכול להשתנות רק עם שינוי בהיקף תפוקתם של הענפים המשתמשים בחומר גלם זה, שינוי שגם הוא קשור כמובן בתהליכים ארוכי טווח.

גם את הליברליזציה של היבוא, שהונהגה לאחרונה במידה גדלה והולכת, יש למנות עם הגורמים שעיקבו החלפת יבוא. ממדי החלפת היבוא בעתיד קשורים בראש וראשונה לא במידת האפקטיביות של הפיחות לגבי היבוא במישרין, אלא לגבי פיתוח ענפי משק שונים. עם העלאת השער עלה כמובן חלקו של היבוא בכל השימושים, ומרכיב היבוא הכולל, שהגיע בשנה זו ל־25 אחוזים במחירי 1958, עולה ל־30 אחוזים במחירי 1962.

(ג) עודף היבוא

גידול היצוא מגיע, בדרך כלל, לשיעור גבוה מזה של היבוא, אולם בהיקפו הוא מפגר אחרי גידול היבוא, ועודף היבוא נמצא בקו של עלייה מתמדת.

לוח ב' 11

היבוא, היצוא ועודף היבוא, 1958 עד 1962

(מיליוני ל"י)

מחירי 1958					
ממוצע עד 1958 1962	1962	1961	1960	1959	1958
1,338	1,723	1,534	1,275	1,125	1,034
691	966	814	702	553	420
647	757	720	573	572	614
4,985	6,005	5,412	4,842	4,509	4,156
51.6	56.1	53.1	55.1	49.2	40.6
13.0	12.6	13.3	11.8	12.7	14.8

היבוא

היצוא

עודף היבוא

השימושים המקומיים

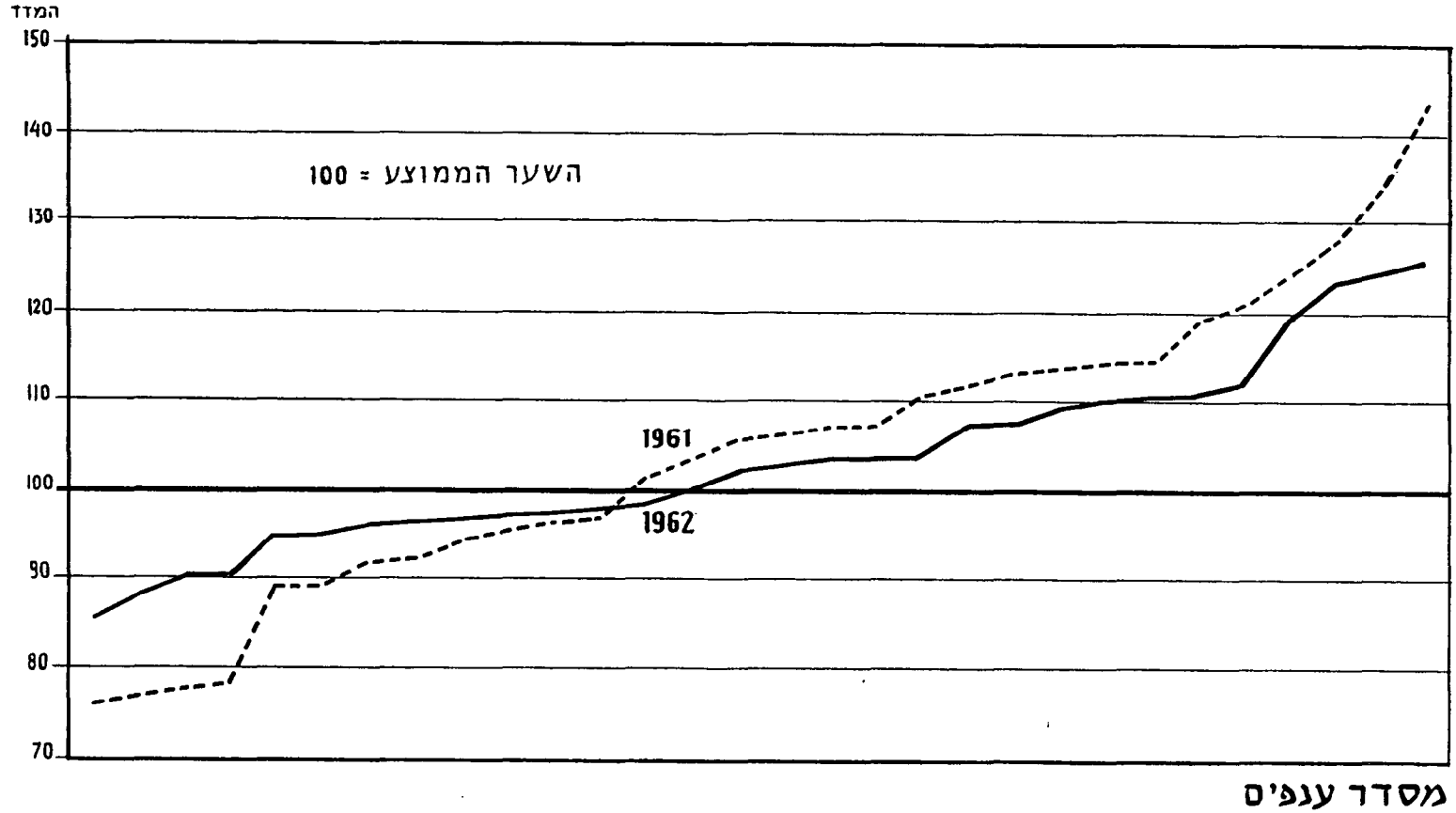
היצוא באחוזים מהיבוא

עודף היבוא באחוזים

מהשימושים המקומיים

דיאגרמה ב"3

מסדר תשומות יבוא חומרי הגלם לענפים השונים, לפי המחיר היחסי בל"י, 1961 ו-1962

במשקלו של עודף היבוא בשימושים המקומיים חלו בשנים האחרונות תנודות שאין ליחס להן משמעות מהותית; בממוצע הוא עמד על 13 אחוזים, במחירי 1958. הערכת היבוא במחירו הנוכחי מעלה את משקלו של עודף היבוא ב-1962 מ-12.6 ל-16.2 אחוזים. מאז 1958 גדל עודף היבוא, בדרך כלל, במקביל לעלייה בשימושים המקומיים. משקל היצוא לעומת היבוא עולה אמנם בהתמדה, והוא הגיע ל-56 אחוזים ב-1962 לעומת 40 אחוזים בלבד ב-1958, אולם מאחר ששיעור הגידול ביבוא עולה על זה של התוצר, נשאר חלקו של עודף היבוא בסך השימושים, בדרך כלל, קבוע. יחד עם זאת נמשך גידול היקפו המוחלט של עודף היבוא.

4. אפליה בין ענפים באמצעות שיערים אפקטיביים ליבוא

אחת ממטרות האחדת השערים, שהיא מעיקרי המדיניות הכלכלית החדשה, היתה תיקון עיוותים וביטול אפליות בין ענפים במשק. ב-1961 השתרע תחום השערים האפקטיביים לגבי מוצרי היבוא בין 1.70 ל-10¹ ל"י ומעלה לדולר — אמנם לגבי 90 אחוזים מערך היבוא לא עלה השער על 3.50 ל"י ומעלה לדולר. התחום הבין-רבעוני¹ של התפלגות השערים האפקטיביים ירד מ-40¹ אגורות ב-1961 ל-6¹ אגורות ב-1962.

בשתי השנים היה השער הממוצע לגבי יבוא חומרי הגלם נמוך ב-10 עד 12 אחוזים מאשר לגבי יבוא המוצרים המוגמרים. בכך באה לידי ביטוי מדיניות ההגנה הכללית על תוצרת הארץ והטלת מכסים גבוהים יותר על יבוא מוצרים מוגמרים.

אולם הגנה זו ניתנה לייצור מוצרי צריכה בלבד. השער לצריכה ציבורית ולהשקעות היה נמוך ב-1961 ב-7 אחוזים מאשר לגבי יבוא חומרי הגלם, וגם ב-1962 הוא היה נמוך ממנו במקצת. לעומת זאת, הוטל מכס גבוה על יבוא נכסי הצריכה, והשער האפקטיבי כאן היה ב-1961 גבוה בשליש מאשר השער לגבי יבוא חומרי הגלם, ואף ב-1962 נשאר ביניהם הפרש של 30 אחוזים. גם ביבוא חומרי הגלם עצמו לא היו שיעורי המכס אחידים, לא ב-1961 ולא ב-1962. להפרשים בשיעורי המכס השפעה כפולה: ענף מופלה לטובה ככל שהמכס על מוצרי היבוא שלו נמוך יותר וככל שהמס על מוצרי היבוא המתחרים גבוה יותר. האחדת שערים מלאה פירושה שיעור היטלים שווה לגבי כל הענפים וכן לגבי מוצרי היבוא המתחרים.

בדיקת המחיר הממוצע של יבוא חומרי הגלם לגבי הענפים השונים מלמדת על צימצום ההפרשים ב-1962 לעומת 1961. (ראה דיאגרמה ב'-3). ההפרש בין השער הממוצע הגבוה ביותר לשער הנמוך ביותר ירד מ-90 אחוזים, בקירוב, ב-1961 למעט יותר מ-50 אחוזים ב-1962.

כאמור, זהו רק צד אחד של המטבע. כדי לבדוק את השפעת השערים האפקטיביים ביבוא על מצבו של ענף כלשהו יש להביא בחשבון גם את ההגנה הניתנת לו באמצעות מכס על מוצרי היבוא המתחרים. השוואת השערים האפקטיביים ליבוא חומרי הגלם בענפים השונים עם אלה החלים על מוצרי היבוא המתחרים מבליטה תופעה שיש בה כדי להפחית — אותם ענפים שעליהם חל שער אפקטיבי גבוה לגבי יבוא חומרי הגלם הם בדרך כלל גם הנהנים מהגנה על מחירי תוצרתם באמצעות מכסים. ואילו ענפים הנהנים משער אפקטיבי נמוך לגבי יבוא חומרי הגלם — אינם זוכים בדרך כלל, להגנה על תוצרתם.

תופעה זו נחגלתה במרבית הענפים כבר לפני הפיחות; בכמה מקרים יוצאי דופן שופר המצב וגברה ההתאמה לאחר הפיחות.

¹ התחום שבין השער הגבוה מזה של רבע מן היבוא לבין השער הגבוה מזה של שלושה רבעים מן היבוא, והוא מקיף איפוא את מחצית היבוא שבמרכז סולם השערים.

נספח לפרק ב'

מערכת החשבונות של התוצר הלאומי, ההכנסה הלאומית וההכנסה הפרטית, 1960 עד 1962

(מיליוני ל"י)

1962	1961	1960	
4,401	3,639	3,107	הצריכה הפרטית
1,348	1,006	856	בתוספת: הצריכה הציבורית *
1,963	1,494	1,183	ההשקעה הגולמית **
7,712	6,139	5,146	שווה: סך כל השימושים המקומיים
1,416	756	643	בתוספת: היצוא
9,128	6,895	5,789	שווה: סך כל השימושים במקורות
2,664	1,507	1,246	בניכוי: היבוא
6,464	5,388	4,543	שווה: התוצר הלאומי הגולמי, במחירי השוק
616	430	364	בניכוי: הבלאי
5,848	4,958	4,179	שווה: התוצר הלאומי הנקי, במחירי השוק
899	745	557	בניכוי: המסים העקיפים, נטו
114	129	174	טעויות והשמטות
4,835	4,084	3,448	שווה: ההכנסה הלאומית * (התוצר הלאומי הנקי, במחירי גורמי הייצור)
309	264	231	בתוספת: העברות מהסקטור הציבורי לציבור תשלומי ריבית על חובות פנים של הסקטור הציבורי
91	58	53	בניכוי: העברות מהציבור לסקטור הציבורי
79	59	46	תשלומי ריבית מהציבור לסקטור הציבורי
71	64	62	הכנסות אחרות של הסקטור הציבורי מרכוש
47	33	31	שווה: ההכנסה הפרטית ממקורות פנימיים
5,038	4,250	3,593	בניכוי: מס הכנסה
490	376	316	מלווה קליטה וחיסכון חובה
57	4	—	תשלומים לביטוח לאומי
146	126	103	שווה: ההכנסה הפרטית הפנויה ממקורות פנימיים
4,345	3,744	3,174	בתוספת: העברות אישיות ופיצויים מחוץ לארץ ***
582	280	242	העברות המוסדות שלא למטרת רווח מחוץ לארץ ***
136	92	86	שווה: סך כל ההכנסה הפרטית הפנויה
5,063	4,116	3,502	

* אינו כולל תשלומי ריבית של הממשלה.

** לרבות השקעה במלאי.

*** בדולרים

1982	1981	1980
201.4	155.5	134.6
47.0	51.0	47.8

העברות אישיות מחוץ לארץ

העברות המוסדות שלא למטרת רווח

לפי שער של 1.80 ב-1960 וב-1961 ושער ממוצע של 2.89 ב-1962.

ח מ ק ו ר: לנכי נתוני השימושים עד נתוני ההכנסה הלאומית — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; לנכי נתוני החשבונות וההכנסה הפנויה — אומדן בנק ישראל.